

การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ
ตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ

Promote the Potential of the People's Network in Water Management
along the Phanom Dong Rak Mountain in Sisaket Province

พระครูโกศลศาสนวงศ์
พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ
พระวราภรณ์ แสงมาศ
พระณัฐพงศ์ ศรีทา
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ และ (2) เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า วิธีบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนในพื้นที่มีหลายวิธี เช่น ขุดลอกหนอง บึง หรือแหล่งน้ำอื่นภายในชุมชน เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำ ปรับปรุงสภาพลำน้ำ ให้น้ำไหลผ่านได้สะดวก การช่วยลดน้ำหลากจัดทำพื้นที่แก้มลิง หรือพัฒนาพื้นที่ลุ่มเพื่อกักเก็บน้ำ เพื่อพัฒนาพื้นที่เป็นพื้นที่กักเก็บน้ำหลากและสำรองน้ำใช้เวลาน้ำแล้ง มีการจัดทำระบบน้ำในพื้นที่ เช่น ประตุน้ำ ทางส่งน้ำจากเขื่อนกักเก็บน้ำ การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ป่าต้นน้ำ สร้างป่าเปียก สร้างภูเขาป่า สร้างฝายขนาดเล็ก ซึ่งมีความจำเป็นต้องฟื้นฟูและรักษาสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ต้นน้ำที่เสมือนอ่างเก็บน้ำตามธรรมชาติที่คอยตรวจปล่อยน้ำให้ไหลลงสู่แม่น้ำลำธาร หล่อเลี้ยงสัตว์เพื่อชีวิตอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี

คำสำคัญ: เครือข่ายประชาชน, การบริหารจัดการน้ำ, เทือกเขาพนมดงรัก

Abstract

This research paper is intended for (1) developing the potential for water resource management along the Phanom Dong Rak mountain range in Sisaket Province, and (2) analyzing the promotion of the potential of the people network in water management along the Phanom Dong Rak mountain range in Si sa ket Province. This integrated research focuses on the participatory action research and using data collection and analysis methods. The research found that; there are many ways to manage community water resources in the area, such as dredging marshes or other water sources within the

community. To increase the amount of water storage, it's necessary to improve the river conditions, to allow water to flow easily, to help to reduce flooding, to create monkey cheek areas or develop a lowland area for storage. In order to develop the area as a water storage area and reserve water to take the dry season, it should have a water system in the area such as the floodgates, the water supply from the dam reservoir, the water management in the upstream forest area because it is necessary to restore and maintain the fertility of the upstream areas that like natural reservoirs allowing water to flow into rivers and streams and to feed animals for life regularly throughout the year.

Keywords: People's Network, Water Management, Phanom Dong Rak Mountain

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติของคนไทยที่ต้องมีการบริหารจัดการทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และชุมชนในลุ่มน้ำ ควรต้องร่วมกันทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการน้ำบางส่วนให้มีความเหมาะสมกับกาลปัจจุบันด้วยแนวคิดของนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริง และสามารถปฏิบัติได้โดยอาศัยข้อมูลความรู้ และสติปัญญาของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา ซึ่งการจัดการน้ำในปัจจุบันควรมีกลไกสำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกันคิด ช่วยกันหารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนโดยไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม¹

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งในการดำรงชีวิต รวมทั้งมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานอย่างประเทศไทยการบริหารและการพัฒนาทรัพยากรน้ำเป็นเรื่องสำคัญ² ทำอย่างไรจึงจะน้ำใช้ตามความต้องการอย่างพอเพียงตลอดไป และไม่เกิดอุทกภัยเนื่องจากน้ำมากเกินไปในบางช่วงเวลา วิธีการการบริหารจัดการที่ นิยมใช้กันก็คือ การก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ ก่อสร้างฝายน้ำล้น ซึ่งนอกจากผลประโยชน์ที่จะได้รับแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ก่อสร้างฝายน้ำล้น ทั้งสภาวะแวดล้อม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการใช้น้ำด้านอื่นๆอีกมากมาย การจัดการแก้ปัญหาเหล่านี้จะดำเนินการอย่างไร จึงจะแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่และหรือกลุ่มคนต่างๆที่ไม่ใช่ประชาชนในพื้นที่ สำหรับประเด็นที่ผู้ศึกษามีความสนใจคือ การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในเขตจังหวัดศรีสะเกษ โดยจะศึกษาถึงการ

¹ นิติกรณีย์ วงศ์ชัย, “การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 1.

² สุกาญจน์ รตนเลิศสุนทรณ์, *หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น, 2550), หน้า 53.

บริหารจัดการน้ำของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาถึงการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก เพื่อการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในเขตจังหวัดศรีสะเกษ ให้เห็นถึงศักยภาพในการส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำให้เป็นไปตามเป้าหมายที่จะดูแลรักษาทรัพยากรน้ำให้คงอยู่และใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเภทดังนี้
 - 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2535
 - 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
 - 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ จำนวน 3 อำเภอ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเสาชงชัย ตำบลเสาชงชัย อำเภอกันทรลักษ์, บ้านศาลา ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์, บ้านค้อตานี ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
 - 2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเครือข่ายประชาชนที่อยู่ในพื้นที่การบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอกุสิงห์ และ อำเภอขุนหาญ นับประชากรได้ทั้งหมด 30 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประชาชน เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกจาก 3 อำเภอ สุ่มอำเภอละ 1 ตำบล จากตำบลสุมาตราตำบลละ 1 หมู่บ้าน ได้พื้นที่ศึกษา 3 หมู่บ้าน โดยเจาะจงหมู่บ้านเสาชงชัย ตำบลเสาชงชัย อำเภอกันทรลักษ์, บ้านศาลา ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์, บ้านค้อตานี ตำบลโนนสูง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ และเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 12 คน จำแนกได้ ดังนี้

- ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน
- ประชาชนท้องถิ่นเรื่องการจัดการน้ำ จำนวน 3 คน
- ตัวแทนภาครัฐ จำนวน 3 คน

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวกับการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ คือ ประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 18 คน

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การส่งเสริมศักยภาพ(The boosting the capacity) หมายถึง การนำความรู้ความสามารถที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการน้ำเป็นการฝึกอบรมที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานเน้นมีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม

เครือข่ายประชาชน(public network) หมายถึง เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของภาคประชาชนกลุ่มต่างๆที่เห็นถึงปัญหาของระบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในเขตอีสานใต้

การบริหารจัดการน้ำ (management of water) หมายถึง กระบวนการ (กรรมวิธี) จัดการน้ำ ซึ่งโดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับการจัดหาและพัฒนา การจัดสรรและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ รวมตลอดถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำให้คงอยู่และมีใช้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากทรัพยากรน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพให้หมดไป

เทือกเขาพนมดงรัก(Phanom Dong Rak mountain range) หมายถึง เป็นแนวเทือกเขาที่ต่อเนื่องมาจากเทือกเขาสันกำแพง เริ่มจาก ช่องตะโก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทอดตัวเป็นแนวยาวไปทางด้านตะวันออกของภาคอีสานตอนล่าง เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาและลาว ด้วย อยู่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สุดปลายเทือกเขาที่ปากแม่น้ำมูล อำเภोजึงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาว 544 กิโลเมตร ในงานวิจัยนี้หมายถึงเอาเฉพาะเทือกเขาที่อยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ” เป็นการศึกษาแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **รูปแบบการวิจัย** ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยใช้ระยะเวลา 1 ปี เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ

2) การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) การฝึกอบรมประชาชน การพัฒนากิจกรรมและโครงการวิจัย การติดตามและประเมินผลการวิจัย การจัดเวทีสัมมนานานาร่วมกับ ประชาชน หน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายการบริหารจัดการน้ำและตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ

3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ประชาชน หน่วยงานภาครัฐ บุคลากรการวิจัยได้เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนากิจกรรม เป็นต้น

2. พื้นที่ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) จึงกำหนดเอาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 ชุมชน ประกอบด้วย

1. บ้านเสารงชัย ตำบลเสารงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. บ้านศาลา ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ
3. บ้านค้อตานี ตำบลโนนสูง อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

สำหรับประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยในเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนที่สนใจพัฒนาการวิจัยเชิงพหุบูรณาการในรูปแบบของการวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานวิจัยและองค์ความรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ ประชาชน ประกอบด้วย

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 12 คน จำแนกได้ ดังนี้
 - ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน
 - ประชาชนที่ท้องถิ่นเรื่องการจัดการน้ำ จำนวน 3 คน
 - ตัวแทนภาครัฐ จำนวน 3 คน

2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ คือ ประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 18 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยนี้ เน้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ ประกอบด้วย แบบสนทนากลุ่ม สำหรับผู้นำชุมชน คัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมศักยภาพของ เครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่กรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1) การจัดประชุมกลุ่มย่อย โดยดำเนินการร่วมกับ ชุมชน ผู้นำ หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น โดยมีประเด็นสนทนา เช่น การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ ดังนั้น จึงมี เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสนทนากลุ่มและแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับผู้นำ ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้อง

2) การสัมภาษณ์ โดยได้ตั้งประเด็นในการถาม ได้แก่

(1) การพัฒนาศักยภาพ เช่น กิจกรรม การบริหารจัดการน้ำ ถอดบทเรียน

(2) การสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ การสร้าง เครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการน้ำที่มีผู้ใช้ประโยชน์จากการบริหารจัดการน้ำ และการ ร่วมกันกับฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยกว้างขวางมากขึ้น

3) การประชุมเชิงปฏิบัติการและการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนา เชิงวิชาการเพื่อพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนว เทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัย ใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ซึ่งใช้กระบวนการ สนทนากลุ่มตลอดกระบวนการ มีวิธีการดังนี้

1) ติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน ส่วนราชการ โดยมีหนังสือมาเพื่อขอทำการสนทนากลุ่ม กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสนทนากลุ่ม

2) จัดกิจกรรม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการบริหารจัดการน้ำของแต่ละพื้นที่

3) สร้างทีมบริหารจัดการน้ำ เพื่อบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพ

4) จัดเวทีเพื่อสนทนากลุ่มในแต่ละชุมชน และดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยคณะผู้วิจัยใช้การสนทนา กลุ่มสำหรับ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ตัวแทนภาครัฐ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง ในแต่ละพื้นที่

5) ถอดบทเรียน โดยทีมวิจัยจะถอดบทเรียนนำองค์ความรู้ที่ได้ไปสังเคราะห์

6) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม จัดเวที การถอดบทเรียน มาวิเคราะห์เรียบเรียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และจากการ สนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการ วิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนด โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นดังนี้

- 1) แนวคิดการส่งเสริมศักยภาพ
- 2) การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ
- 3) การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดศรีสะเกษ
- 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ในการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดศรีสะเกษเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน และปัจเจกบุคคล

6. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะพรรณนาความ(Descriptive Presentation) ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดศรีสะเกษเพื่อให้เห็นการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดศรีสะเกษนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดศรีสะเกษ

1. การพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักของเครือข่ายประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษนั้น การเสริมสร้างศักยภาพเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินการใด โดยเฉพาะการดำเนินการร่วมกันที่ผ่านมา การดำเนินการที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพได้รับการยอมรับในวงกว้างรอบแนวคิดทั่วไปในการดำเนินการสามารถปรับประยุกต์ได้หลากหลาย อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้จะถูกเน้นนำไปใช้โดยการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน และการดำเนินการด้านที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในระดับต่าง ๆ ของการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับประเทศและภูมิภาค เนื่องจากการให้ความสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพตัวเองจากการที่บุคคลมีบทบาทในการเป็นเจ้าของท้องถิ่นและเจ้าของกระบวนการและความร่วมมือที่การสนับสนุนการพัฒนา

2. แนวทางการส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายประชาชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวเทือกเขาพนมดงรักในจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีแนวทางดังนี้

สร้างป่าเปียก นับเป็นทฤษฎีการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำไม่โดยใช้ความชุ่มชื้นเป็นหลักสำคัญที่จะช่วยให้ป่าเขียวสดอยู่ตลอดเวลา ไฟป่าจึงเกิดได้ยาก และช่วยอนุรักษ์และพื้นที่ชุ่มน้ำไม่ที่ได้ผลดียิ่ง วิธีสร้างป่าเปียกมีดังนี้

วิธีที่ 1 ทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำและแนวพืชชนิดต่าง ๆ ปลูกตามแนวคลอง

วิธีที่ 2 สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทานและน้ำฝน

วิธีที่ 3 โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อย ๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่าไฟป่า เพราะไฟป่าจะเกิดขึ้นหากป่าขาดความชุ่มชื้น

วิธีที่ 4 โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือที่เรียกว่า “Check Dam” (เช็คแดม) ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะ ๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดิน ให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็นป่าเปียก

วิธีที่ 5 โดยการส่งน้ำเข้าไปในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วปล่อยน้ำลงมาที่ละน้อยให้ค่อย ๆ ไหลซึมดิน เพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป “ภูเขาป่า” ให้กลายเป็น “ป่าเปียก” ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

วิธีที่ 6 ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของปลาประมาณ 4 - 6 เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นไม้ซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่น ทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงไปได้มาก

สร้างภูเขาป่า หมายถึงภูเขาที่มีต้นไม้มานานาชนิดที่ปกคลุมดินในอัตราหนาแน่นที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง ต้นไม้เหล่านั้นจะมีผลช่วยรักษาระดับความชุ่มชื้นในธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์ที่พอเหมาะไม่แห้งแล้งเกินไป และยังช่วยยึดพื้นที่ผิวดินอันมีค่าไม่ให้ถูกน้ำเซาะทำลายลงมายังพื้นที่ราบอีกด้วย

สร้างฝายขนาดเล็ก บริเวณลำธารภูเขา ด้วยการสร้างฝายขนาดเล็กปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธาร เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวาง อันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้กลายเป็น “ภูเขาป่า” ในอนาคตสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น และฝายดักตะกอน คือ สิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางเดินของลำน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำหรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงทำให้สามารถดำรงชีพออยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลลงไปในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่างนับเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีมากวิธีการหนึ่ง

บทสรุป

วิธีบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ในพื้นที่น่าน และน้ำหลาก ที่สำคัญคือ พัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำเวลาน้ำหลาก หรือน้ำฝน และเป็นแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ในเวลาน้ำแห้ง การพัฒนาแหล่งน้ำ ทำได้หลายวิธี เช่น

- 1) ขุดลอกหนอง บึง หรือแหล่งน้ำอื่นภายในชุมชน เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำ
- 2) จัดทำสระเก็บน้ำตามการจัดพื้นที่ตามทฤษฎีใหม่ (30-30-30-10) ด้วยจัดการแหล่งน้ำและที่ดิน เพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้ง ดินเสื่อมคุณภาพ โดยเริ่มจาก ชาวบ้านทำการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อทำการเกษตรตลอดปีในพื้นที่ของตน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการ ร่วมกับแนวทางพระราชดำริทฤษฎีใหม่

- 3) ปรับปรุงสภาพลำน้ำ เพื่อเวลาน้ำหลาก น้ำไหลผ่านได้สะดวก ช่วยลดน้ำหลาก

4) จัดทำพื้นที่แก้มลิง หรือพัฒนาพื้นที่ลุ่มเพื่อกักเก็บน้ำ เพื่อพัฒนาพื้นที่เป็นพื้นที่กักเก็บน้ำหลากและสำรองน้ำใช้เวลาหน้าแล้ง

5) จัดทำระบบน้ำในพื้นที่ เช่น ประตุระบายน้ำ ทางส่งน้ำจากเขื่อนกักเก็บน้ำ

เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่น้ำจำนวนมากทุกภาคของประเทศไทยเกิดความเสื่อมโทรม จากการตัดไม้ทำลายป่า เมาป่า บุกรุกเข้าแผ้วถางป่าเพื่อนำที่ดินมาใช้ทำการเกษตร หรือทำไร่เลื่อนลอย เป็นเหตุให้เกิดการกัดเซาะหน้าดินและทำลายอินทรีย์วัตถุในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำจนดินเสื่อมคุณภาพ น้ำฝนที่เคยไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินมีปริมาณลดลงกว่าเดิม ฝนตกถึงพื้นผิวดินเกิดน้ำท่วมฉับพลันและการพังทลายของหน้าดินตามมา ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ป่าต้นน้ำ จำเป็นต้องฟื้นฟูและรักษาสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ต้นน้ำที่เสมือนอ่างเก็บน้ำตามธรรมชาติที่คอยตรวจปล่อยน้ำให้ไหลลงสู่แม่น้ำลำธาร หล่อเลี้ยงสัตว์เพื่อชีวิตอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี

บรรณานุกรม

เกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร. การศึกษาและพัฒนาศักยภาพเครือข่ายพระสงฆ์ : กรณีศึกษาเครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), 2548.

ขนิษฐา กาญจนรังษิณห์ขนิษฐา กาญจนรังษิณห์ และคณะ. โครงการวิจัยประโยชน์สุขจากเศรษฐกิจพอเพียง. **รายงานการวิจัย**. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2554.

เฉลิมศรี จอกทอง และคณะ. โครงการการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัวและชุมชน: กรณีศึกษาบ้านชาเลียด ตำบลกงรถ อำเภอห้วยแถลง และบ้านลำโพง ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2550.

นิติกรณ์ วงค์ชัย. “การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

ประคอง มาโต. การจัดการน้ำแบบพหุภาคีของชุมชนตามลำคลองของเขื่อนทับเสลา อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

สุกาญจน์ รตินเลิศสุรณ. **หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น, 2550.

ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ An Analytical Study of Education of Buddhist Organizations to Promote Peace

พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ
พระกัญจน กนตธมโม
ธยายส ขอเจริญ
คุณวัฒน์ ดวงมณี
ชุมพล ศรีราตรี
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ คำว่า “สันติภาพ” หมายถึง วิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบโดยการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เช่น 1) การเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ 2) การเสริมสร้างสันติภาพในองค์กรการศึกษา เป็นต้น จากการวิเคราะห์พบว่า การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี เป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ กลุ่ม โดยสนับสนุนการคิด และการปฏิบัติความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนาว่ามีส่วนในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสันติภาพ ซึ่งถ้ามองไปที่การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการเปิดหลักสูตรการสอนสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันการศึกษาที่ชัดเจนในด้านการเสริมสร้างสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา, องค์กรพุทธศาสนา, สันติภาพ

Abstract

This article contains the objects as followings:(1) to mainly study peace along the Buddhist, (2) to study the study management in enhancing the peace of the organization Buddhist and (3) to determine how to manage the study of the organization of Buddhist to enhance the peace of the word "Peace" refers to how the cause of public by not using the violence which is what many sectors to appear in the organization such as (1) to enhance the peace to occur in the organization committee, (2) to enhance the peace in the organization of education, etc. From an analysis found that the conflict management and a

peaceful settlement are the ways to create the foundation of the understanding each other. The peaceful is the only way that is supported by the people involved in every group by supporting the ideas and the operations of conflict without the use of violence in any form of physical, mental, economic and social. The work of the Buddhist organization that has contributed to the education of peace. If looking at the education at the university level, it can be seen that there is a course for teaching peace education of Mahachulalongkornrajavidyalaya University with a clear educational institution in the promotion of peace according to the Buddhist guidelines.

Keywords: Education Management, Buddhist Organizations, Peace

บทนำ

การศึกษาถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดีงาม มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เหมาะสมที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและของประเทศชาติ¹ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 1 ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข²

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีบุคคลหลายคนและหลายหน่วยงานเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน ประชาคม เอกชน สื่อมวลชน วัดโรงเรียน ที่สำคัญมากคือรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ และรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่งยิ่งสังคมที่มีขนาดใหญ่โตกว้างขวาง ทั้งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เนื้อหาของการศึกษายังต้องมีความหลากหลาย ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาก็ต้องมุ่งธำรงรักษาเอกภาพร่วมกันของสังคมไว้ด้วย สาระของการศึกษาจึงต้องครอบคลุมทั้งเรื่องวิถีการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและความเป็นไปของสังคมในอดีต ปัจจุบัน และที่จะไปสู่อนาคต ทั้งนี้การจัดการศึกษาในภาพรวมจึงเป็นเรื่องที่สังคมและ ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกระดับต้องร่วมมือกันเพื่อให้เกิดขึ้นได้ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล เพราะเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ได้รับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะยอมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบ ไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไข ดังนั้นการจัดการศึกษาที่จะมุ่งสังคมไว้ได้จึงเป็นการจัดการศึกษาที่มี

¹ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด, (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), 2542.

² กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : ครูสาลาดพร้าว, 2544), หน้า 21-23.

จริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นอย่างเข้าสู่กลียุค³

ปัจจุบันสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดูว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งยังเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมิฉะนั้นก็จะต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมเหล่านั้นมีปัญหาที่ตั้งแต่วัยเด็กมาตั้งแต่ระบบของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป

สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปฏิจจธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเ็นข้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง 3 ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมีอยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดเห็นเป็นที่ตั้งโดยไม่ ใส่ใจความคิดเห็น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน เมื่อสามารถทำลายตัณหา มานะ และทิฏฐิได้แล้ว สันติสุขก็จะเกิดขึ้น ประเด็นนี้ท่านมองว่าตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นข้าศึกต่อการสร้างสันติภาพ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (1) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม (2) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง (3) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง และ (4) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้⁴ หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง โลกปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถสร้างสันติภาพได้เพราะขาดความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในศาสนาของตนเอง ซึ่งมีฐานอยู่ที่ความมีเมตตา โดยการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกมี 3 ระดับ กล่าวคือ (1) การให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน (2) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ (3) ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ซึ่งทุกศาสนามีสันติภาพเป็นหัวใจสำคัญอยู่แล้ว ส่วนวัตถุนิยมเป็นสิ่งยั่วยุให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้ใช้ความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์⁵ และเนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย ที่สำคัญให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่องค์กรนั้นๆ อย่างสันติสุขตลอดไป

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสังคมสังคมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ จนเหมือนดูว่า ความขัดแย้งในสังคมเป็นเรื่องปกติไป เมื่อความขัดแย้งยังเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ สังคมจะหาวิธีการหรือกลไกอย่างไรเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี ด้วยการเจรจาหรือไกล่

³ สุนทร อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักกระบวนกรเผชิญสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542), หน้า 32-34.

⁴ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากกร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณิการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546).

⁵ พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2536), หน้า 141.

เกลี้ย หรือมีฉะนั้นก็ต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกออกเป็นหลายส่วน หรืออาจจะเป็นเพราะว่าคนในสังคมเหล่านั้นมีปัญหาที่ตั้งแต่วาระของการเรียนรู้ในเบื้องต้นที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมจนขาดสันติภาพไป เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาจำต้องได้รับการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย การจัดการศึกษาที่อยู่กับที่ย่อมหมายถึงความล้ำสมัยไม่เหมาะสม ไม่คุ้มประโยชน์ การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพเป็นอย่างไรรั้น เป็นสิ่งที่ต้องศึกษากันต่อไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาถึงการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในประเทศไทยด้วยระบบการจัดการศึกษาให้สันติภาพเกิดขึ้นในสังคมไทย และเพื่อเป็นการลดข้อขัดแย้งของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักสันติภาพตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนา จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2539 อรรถกถา หนังสือ งานวิจัย เป็นต้น
2. ศึกษาวิธีการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละองค์กร
3. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จากองค์กรทางพระพุทธศาสนา 4 องค์กร ประกอบด้วย
 - 1) หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เป็นสถาบันจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา
 - 2) ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ที่มีหลักการฝึกปฏิบัติด้วยหลักสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา
 - 3) พระไพศาล วิสาโล มีหลักการสอนเกี่ยวกับสันติภาพ และ
 - 4) หมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา ที่มีแนวการปฏิบัติเพื่อศานติสุขของสังคมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา
4. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภาครัฐและนักวิชาการ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้อำนวยการที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จำนวน 20 รูป/คน ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 1 รูป เจ้าสำนักไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย 1 รูป เจ้าสำนักวัดป่ามหาวัน 1 รูป ผู้นำหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา 1 คน
- 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ปฏิบัติที่มีส่วนในการจัดการสอน จำนวน 16 คน ประกอบด้วย อาจารย์ในหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 4 คน อาจารย์ในไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย 4 รูป และชาวบ้านหมู่บ้านพลัม จังหวัดนครราชสีมา 4 คน
5. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้ง 4 ข้อข้างต้น มาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเสนอแนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ
6. สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวถึง “สัมมาวาจา” หนึ่งในมรรคมงคล 8 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ปรากฏในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ 4 หลัก อริสัจ 4 จึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ถึงสันติภาพได้ นับเป็นการกล่าวถึงการสื่อสารโดยใช้วาจาหรือการพูดเป็นสื่อในการสร้างสันติภาพเชิงพุทธได้ เพราะว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพ โดยหลัก “สัมมาวาจา” ซึ่งมีรูปแบบพิเศษ คือ พระพุทธเจ้าจะตรัสวาจาครั้งใดนั้น ภายใต้งี้อัน 6 กรณี มีเพียง 2 กรณีเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ “คำพูดที่จริงที่แท้ เป็นประโยชน์” ครบเมื่อเวลาเหมาะสม แม้บุคคลจะพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม นับเป็นองค์ธรรมพื้นฐานที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแม้ความคิดเห็นขัดแย้งกันบ้าง หากมีมาตรการในการบริการจัดการความขัดแย้งนั้น ให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้วางไว้ก็จะไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงและสงครามได้ มาตรการดังกล่าวประการหนึ่งนั่นก็คือ การสื่อสารหรือการใช้วาจาสื่อความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งในโลกนี้ก็ยังมีมาตรการที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม โดยมีการกำหนดเป็นทฤษฎีการสื่อสารก็คือ การสื่อสารเพื่อสันติภาพที่มีองค์ประกอบคือ มุ่งเน้นเรื่องสันติภาพ รายงานความจริง เสียจากประชาชนทั่วไป และให้นำหนักในเรื่องทางออกของความขัดแย้ง

“สันติภาพ” จึงหมายถึง วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสงบเป็นความสุขที่เกิดจากสันติสุข สันติภาพหรือสันติวิธีมิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย โดยให้อีกฝ่ายมากระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่สันติภาพหรือสันติวิธี คือ การตอบโต้อีกแบบหนึ่งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการ เป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกัน เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ ขณะเดียวกันสันติวิธียังหมายถึงการสร้างเงื่อนไขที่ยุติความรุนแรง หรือขจัดเงื่อนไขที่ส่งเสริมพฤติกรรมอันเป็นปัญหา การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่นำมาสู่ความรุนแรงให้เกิดสันติภาพจะต้องมีผู้นำองค์กรริเริ่มนำสันติวิธีมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน เมื่อสันติวิธีทำงานได้สำเร็จ ประชาธิปไตยต้องได้รับการเกื้อหนุน หรือสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของความเท่าเทียมหรือความเสมอภาค เพราะหากคุณสมบัติเช่นนี้

เกิดขึ้นในสังคมได้ คนในสังคมสามารถยอมรับความแตกต่างในมิติต่างๆ ได้ เช่น ความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านศาสนา ด้านภาษา เป็นต้น

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น มีองค์กรที่ได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาหลายองค์กร เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัย ทั้งสองแห่ง ซึ่งการศึกษาเหล่านั้นเป็นการศึกษาที่องค์กรทางพระพุทธศาสนาได้ขับเคลื่อนอยู่ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น สันติภาพจึงเป็นสิ่งที่หลายภาคส่วนต้องการให้ปรากฏมีขึ้นในองค์กร เพื่อการเสริมสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเด็น กล่าวคือ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรสงฆ์ และ การเสริมสร้างสันติภาพขององค์กรทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดทิศทางการศึกษาของบุคคลากรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น มีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ ในส่วนการจัดการศึกษาโดยองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาที่เสริมสร้างสันติภาพไปในตัวเองเพราะหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งสันติภาพที่มีอยู่ในระดับการศึกษาทั้งแผนกนักธรรม บาลีหรือสามัญ และยังรวมไปถึงในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเท่าทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการจัดการศึกษาขององค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่างๆ แล้ว คำตอบที่พบในเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา สัมภาษณ์ และสังเคราะห์จากการมีส่วนร่วมขององค์กร พบว่า

(1) การมีส่วนร่วมของการจัดการศึกษาจากประชาชนในกลุ่มต่างๆ เป็นการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน ระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากความเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นวิธีการป้องกัน และต่อสู้กับภัยในด้านต่างๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติได้

(2) การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง ให้ผู้เรียนมีความเคารพ ควบคู่กันที่แตกต่าง และหลากหลาย

(3) การจัดการศึกษาที่สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคม มีการวางแผนการทำงานความรับผิดชอบร่วมกัน

(4) การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจ และสังคม

(5) การจัดการศึกษาที่เป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

(6) การจัดการศึกษาที่เป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การที่คนเข้าใจศีลธรรมต่างกันหลายรูปแบบ ทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะแสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ” มีข้อค้นพบที่สำคัญ ผู้ศึกษาจึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาศักยภาพขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ การพัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการมีส่วนร่วมและให้เป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นนั้นต้องสร้างความตระหนักให้องค์กรได้แสดงบทบาทในการทำงาน มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมที่ หรือได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ค้นหาผู้นำองค์กรที่เป็นแบบอย่างและเป็นครูผู้ถ่ายทอดแนวคิดวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับองค์กรและคนในชุมชน สร้างให้รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม จุดเปลี่ยนความคิด ฟังตนเอง ฟังพากันเองในชุมชน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เพิ่มความรู้สึกร่วมกันกับชุมชน กำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยเปิดเวที เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ จากข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกรมโม (จำปาทอง) ได้ให้ทัศนะไว้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการที่สนับสนุนการจัดการจัดการกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (Formal) นอกกระบวน (Non formal) และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย (Informal) อย่างแท้จริงและสมบูรณ์ของการศึกษา และยังสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) โดยพบว่า จุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ การศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหิมิติ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึง คนที่มีภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา สีสภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสมดุลของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริยฐานธรรม 4 ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ⁶

⁶ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 45.

หากจะกล่าวถึงสันติแล้ว หมายถึง ความสงบสุขหรือเกิดสันติภาพของการอยู่ร่วมกันของสังคม สันติภาพในความหมายของสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรง ในสภาพความเป็นจริงทาง สังคมย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัว และเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้าย ก็จะทำให้เกิดความรุนแรง เนื้อหาที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นมีความสอดคล้องกับ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยพบว่า แทบเป็นไปได้เลยที่จะทำให้คนในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน แม้แต่การอยู่ตามลำพังก็ยังมี ความขัดแย้งกับตัวเอง แต่มีสภาวะหนึ่งที่เป็นสภาวะของความไม่ขัดแย้งและไม่มีความรุนแรง ที่กลุ่มนักคิด ทางศาสนาเรียกว่าสันติภาพ โดยเฉพาะนักคิดทางพุทธศาสนา พระธรรมปิฎกได้วิเคราะห์ไว้ว่า “สภาวะแห่ง สันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพานว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ท่านได้นิยามสันติภาพไว้ว่า สันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง”⁷ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งว่า รากเหง้าของความขัดแย้งมาจากปัจจัยจ ธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าหรือทำให้เกิดความขัดแย้ง 3 ประการ ได้แก่ ตัณหา (ความอยากมี อยากเป็น) มานะ (ความเย่อหยิ่งถือตัว) ทิฏฐิ (การถือเอาความคิดเห็นเป็นที่ตั้งโดยไม่ใช่ ใจความคิดคนอื่น) ซึ่งเป็นกิเลสฝ่ายอกุศลธรรมที่สร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละคน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ สันติภาพแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (1) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม (2) กลุ่ม ที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง (3) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจาก ความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง (4) กลุ่มที่มองว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ ขัดแย้งกันได้⁸ ยังมีความสอดคล้องกับ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง ได้ทำการวิจัยเรื่อง สันติภาพตาม แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ : ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน โดยพบว่า สันติภาพตาม แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความสงบสุขจากการมีศีลธรรมของสมาชิกในสังคม แนวคิดเรื่อง สันติภาพของท่านนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ (1) การศึกษา (2) ปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของไทย (3) ปณิธานชีวิต

การสอนเรื่องสันติภาพของท่านมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อการตระหนักถึงความสำคัญ ของสันติภาพ 2) เพื่อความร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สันติภาพ และ 3) เพื่อการส่งเสริมศีลธรรม แนวทาง ส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านนั้น สามารถทำได้สองแนวทางคือ แนวทางส่งเสริมสันติภาพของปัจเจก บุคคล และแนวทางส่งเสริมสันติภาพของสังคม อนึ่ง เราสามารถนำแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านไป ประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาบุคคลและปัญหาสังคมไทยในโลกปัจจุบันได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การศึกษา ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้เรายังสามารถนำสันติภาพตามแนวคิดของ ท่านไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล พัฒนาสังคมไทย และสร้างสรรค์สังคมไทยในอนาคตได้

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, 2539), หน้า 5.

⁸ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ : ศึกษากรณี การแก้ไขความขัดแย้งของชาวคาทอลิกและชาวโกลิเยะ”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546).

จะเห็นได้ว่า สันติภาพ คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รวมไปถึงมนุษย์กับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเป็นการมองความหมายของสันติภาพในเชิงบวกที่สำคัญ นอกจากนั้น เยาวชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่า สันติภาพควรปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาขององค์กรพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพนั้น ได้แก่ 1) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการศึกษา 2) การมีเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน 3) คุณภาพของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน 4) การจัดการศึกษาที่สอดคล้องต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น 5) การดำเนินนโยบายผ่านองค์กรของผู้นำด้านการศึกษาและศาสนาของชุมชนท้องถิ่น 6) เจตจำนงของภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ยั่งยืนและชัดเจนในการส่งเสริม สนับสนุนนโยบาย แผนงาน มาตรการ และ 7) ความเสียสละของบุคลากรในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. กรุงเทพมหานคร : ครูสาลาดพร้าว, 2544.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ: ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิตวิทยาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2536.
- สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. **การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติด**. (เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ), 2542.
- สุมน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.